

dindarlık ve dünyevileşme

Prof. Dr., **BURHANETTİN CAN**

*“Onlar, dünya hayatından yalnızca dışta olanı bilirler.
Ahiretten ise gafildirler.” (30/7)*

Giriş

Türkiye'nin önündeki ciddi sorunlardan biri, kavramlara yüklenen anlamların ayrı olması, aynı kelime kullanılmış olmasına rağmen taraflarca aynı şeylerin anlaşılmamış olmasıdır. Kelimelere yüklenmiş olan bu farklı, eksik veya genişletilmiş anlamlar, gerek fertlerin gerekse farklı toplum kesimlerinin birbirini anlamalarını ve de anlaşmalarını engelleyen en önemli etkidir. Kavramların semantik alanları bir bütün olarak göz önüne alınıp kavranmadıkça iletişimde kopukluklar olacak, birbirlerini anlamada sıkıntılar yaşanacaktır. Rahmetli Cemil Meriç, Müslüman dünyanın içindeki kaosun kökeninde kavram kargaşasının olduğunu ifade etmektedir:

“Kaynaklarından kopan bir entelijensiyanın kaderi, bir mefhum hercümerci içinde boğulmaktır...”¹

Bu çalışmada dindarlık ve dünyevileşmeden ne anlaşılması gerektiği üzerinde durulacaktır.

Kur'an'ın Tanımladığı Din

Avrupa'da Kiliseye karşı başlatılan mücadele ile

birlikte dinin yeniden tanımlanması, dinin etki alanının yeniden belirlenmesi çalışmalarının eş zamanlı olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir. Kiliseye karşı verilen mücadelenin başarı kazanması ile dinin Protestan yorumu etkili olmuştur. Sekülerlik, laiklik akımının zaferi dünyanın değişik yörelerindeki akımları etkilemiştir. Batı ile sürekli mücadele içerisinde bulunan İslam dünyası Batı karşısında alınan mağlubiyetlerin etkisi ile İslam coğrafyasında bir üst kimlik ve en önemli birleştirici unsur olan dine savaş açılmıştır. Dini toptan kaldırmaya güçleri yetmediği için dinin anlam alanını kısıtlamak yoluna gidilmiştir. Osmanlı'nın son yüzyılında başlayan bu akım Cumhuriyet döneminde devlet eliyle güçlendirilmiş ve halka zorla kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bu akıma göre dinin en özet manası şudur:

“Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası var ki, din Allah ile kul arasındaki bağlılıktır.”

“Biz din işlerini millet ve devlet işleriyle karıştırmaya çalışıyor, amaca ve eyleme dayanan bağınaz hareketlerden sakınıyoruz ve buna asla meydan vermeyeceğiz.”

“Daha önce olduğu gibi, bugün de, milletlerin bilgisizliğinden ve bağınazlığından yararlanarak bin bir türlü siyasî ve kişisel amaç ve çıkar sağlamak için, dini alet ve araç olarak kullanmak girişiminde bulunanların, içeride ve dışarıda varlığı, bizi bu konuda söz söylemekten, ne yazık ki, henüz uzak bulundurmuyor.”²

Bu ve buna benzer tanımlamaların tümünde, Batılı sosyolog ya da filozoflar referans alınmıştır. Oysa yapılması gereken, dinin asıl kaynaklarına, Kuran, Sünnet ve din alimlerinin eserlerine dayanarak dinin tanımının yapılması idi. Yabancı bir değerler sistemine dayanarak bir başka değerler sisteminde tanımlama yapmak yanlıştı. Bu yanlış tanımlamaya dayanarak yapılan uygulamalar, bugün yaşanan sıkıntının ana kaynağıdır. O nedenle İslam'daki din kavramı, İslam'ın ana referansları göz önüne alınarak tanımlanmalıdır. Kur'an ve sünnette dinden ne anlatılmak istendiği üzerinde durulmalıdır.

Din kelimesi dil yönünden incelendiğinde; baş eğmek, itaat etmek, hakkını almak, ödünç almak, borç etmek, adet edinmek, baş eğdirmek, zorlamak, hesaba çekmek, idare etmek, ceza veya mükâfat vermek,

hizmet etmek, borç vermek gibi anlamları bulunmaktadır³⁻⁶. Kur'an-ı Kerim'in değişik ayetlerinde din kelimesi bazen hepsi için bazen de her bir anlam için ayrı ayrı kullanılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de geçen bütün bu anlamların birbiri ile bağlantılı bir şekilde 6 eksenli bir anlam alanı tanımladığını ifade etmemiz mümkündür:

Birincisi: Yüce egemenlik sahibinden gelen üstünlük ve galibiyet, “Yüksek otorite”.

“Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası var ki, din Allah ile kul arasındaki bağlılıktır.”

İkincisi: Bu yüksek otoriteden insana gelen ana değerler sistemi.

Üçüncüsü: Bu yüksek egemenlik sahibinin verdiklerine karşı kendini borçlu hissedip boyun eğmek, ona itaat etmek, tapınmak, hizmetkârlık yapmak.

Dördüncüsü: Bu yüksek hakim otoriteden gelen değerler sistemi çerçevesinde fitrat üzerine inşa edilen “fikrî ve amelî nizam”.

Beşincisi: Yüksek otorite sahibinden gelen değerler sistemini benimseyip yaşama aktaran insan topluluğu; “Millet”

Altıncısı: “Bu nizama uymaya ve ihlasla bağlanmaya karşı bu yüksek otoritenin verdiği mükâfat veya karşı gelmek suretiyle isyan etmeye verdiği ceza.”

Kur'an-ı Kerim'de “Din” kelimesi bazen birinci, ikinci ve üçüncü (Mümin 64-65, Zümer 2,3, 11-17, Nahl 52; Al-i İmran 83; Beyyine 5), bazen dördüncü (Yunus 103,104, Yusuf 40, Rum 26-30, Nur 2, Tevbe 36, Yusuf 76, Enam 137; Şura 21 Kafirun 6), bazen beşinci (2/130,135 3/95, 4/125 6/161 16/123 22/78), bazen da altıncı (Zariyat 5, 6; Maun 1-3, İnfitar 17-19) manada kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesinin 6 manayı da içerecek şekilde kullanıldığı ayetler vardır (Tevbe 29,33; Mümin 26; Ali İmran 19,85; Enfal 39; Nasr 1-3).³ Bunlardan Tevbe 29 ve Mümin 26'da geçen din kelimesini göz önüne almak, amacı açıklamak açısından yararlı olacaktır:

"Kendilerine kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamberi'nin haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dini din olarak kabul etmeyen kimselerle, zelil ve hakir (olmuş bir halde) kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar muharebe edin." (9/29).

"Firavun dedi ki: «Bırakın beni, Musa'yı öldüreyim de o (gitsin) Rabbine yalvarıp yakarsın. Çünkü ben, sizin dininizi değiştirmesinden ya da yeryüzünde fesat çıkarmasından korkuyorum.»" (40/26)

Tevbe 29'da 'Allah'ın ve Peygamberi'nin haram ettiği şeyleri haram tanımayan' tabirinde; aile hayatından, topluma ve günlük hayatın tanzim edilmesine kadar tüm ilişkilere ilişkin kanun, kural ve kaideler dile getirilmektedir. Bu kanun, kural ve kaidelerin koyucusu olarak en yüce, yüksek otoritenin Allah olduğu belirtilmektedir. Bu yüce otoriteye inanmayanların ondan gelen değerlerle hayatın tanzimine karşı çıkanların cezalandırılacağı belirtilmektedir.

Eğer en yüksek otorite Allah ise hayatın onun emirlerine göre; yok eğer en yüksek otorite Firavun'sa hayat onun emir ve direktiflerine göre tanzim edilecektir. Hz. Musa ile Firavun arasındaki tartışmanın Rab kavramı etrafında şekillenmesinin ana nedeni budur.

Hz. Peygamber Tevbe suresi 31. ayetini; "Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, papazlarını ve Meryem oğlu Mesih'i rableri olarak kabul ettiler. Oysa tek ilâhtan başkasına kulluk etmemekle emrolunmuşlardı. Ondan başka ilâh yoktur. Allah, koştukları eşlerden münezzektir." (9/31) aşağıdaki şekilde yorumlarken, din kelimesindeki bütün anlamların, 6 eksenli, nasıl bir bütünlük içerisinde olduğunu da ortaya koymuştur:

"Aslında onlar, bunlara (ruhbanlarına) tapınmadılar, ancak bunlar (Allah'ın haram ettiği bir şeyi) kendileri için helâl kılınca hemen helâl addediverdiler, (Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi de) kendilerine haram edince hemen haram addediverdiler." (Tirmizî, Tefsir, Berâe, 3094.)

Hz. Musa'nın Firavun'a karşı verdiği mücadeleyi anlatan ayetlerden olan 40 Mümin 26'da tarafların

dini bu geniş anlamda anladıkları görülmektedir. Firavun'un endişesi, sadece toplumun inançlarına ilişkin değerlerinin değişmesi değil; aynı zamanda halkın içinde yaşadığı ve kendisini bağımlı hissettiği kurallar, kaideler ve kanunlar bütününe oluşturduğu bir nizam ve bir yaşam tarzının da değişmesidir. Yerleşik nizamı değiştireceğinden korktuğu için Hz. Musa'yı fesat çıkarmakla suçlamaktadır. Firavun, Din kelimesini 6 eksenli bir anlam uzayında görüp anladığı için Hz. Musa'ya ilk tepkisini: "Firavun "Ey Musa, sizin Rabb'iniz kimdir?" (20/49) diyerek göstermiştir. Hz. Musa Firavun'a verdiği cevapta, Firavun'un dışında daha üst bir otorite olarak Allah'ı Rab olarak adlandırmış ve onun yol göstericiliğini dile getirmiştir:

"Bizim dedi: Rabbimiz her şeye hilkatini veren sonra da yolunu gösterendir." (20/50)

Bu cevap karşısında Firavun'un, önde gelenlere; "Firavun dedi ki: «Ey önde gelenler, sizin için ben-den başka bir ilah olduğunu bilmiyorum.»" (28/38)

"Sonunda (yardımcı güçlerini) topladı, seslendi; dedi ki: Sizin en yüce Rabbiniz benim." (79/23-24) tarzında bir konuşma yapmış olması, Rab kelimesindeki derin anlamı çok iyi bildiği anlamına gelmektedir. Eğer en yüksek otorite Allah ise hayatın onun emirlerine göre; yok eğer en yüksek otorite Firavun'sa hayat onun emir ve direktiflerine göre tanzim edilecektir. Hz. Musa ile Firavun arasındaki tartışmanın Rab kavramı etrafında şekillenmesinin ana nedeni budur. Ortada 6 boyutu da farklı olan ve birbiri ile mücadele eden iki farklı din vardır. Biri Hz. Musa'nın dini, diğeri Firavun'un dinidir. Nitekim Hz. Musa'nın getirmek istediği dinin anlamını, Firavun kavminin önde gelenleri ile Sihirbazlar da Firavun gibi anlayıp benzer tepkiyi göstermişlerdir:

"Firavun kavminin önde gelenleri dediler ki: Musa ve kavmini bu toprakta (Mısır'da) bozgunculuk çıkarmaları, seni ve ilahlarını terk etmeleri için mi (serbest) bırakacaksın?" (7/127)

"(Sihirbazlar) Dediler ki: «Bunlar her halde iki sihirbazdır, sizi sihirleriyle yurdunuzdan sürüp çıkarmak ve örnek olarak tutturduğunuz yolunuzu (dininizi) yok etmek istemektedirler.»" (20/63)

Görüldüğü gibi Musa'nın getirdiği din, sadece ibadeti içermemektedir. Din, sadece Allah ile kul arasında bir ibadet ilişkisinden ibaret değildir. Din, iba-

detleri de içeren ve fakat hayatın bütünü tanzim eden bir hayat nizamıdır. Bundan dolayı Hz. Musa, tıpkı bugün yapılan suçlamalar gibi, bozguncu olarak suçlanmıştır.

Din kelimesinin, değerler sistemini vaaz eden otorite ile birlikte kullanılmasını Yusuf suresinde de görmekteyiz:

"Böylece (Yusuf) kardeşinin kabından önce onların kapılarını (yoklamaya) başladı, sonra da onu kardeşinin kabından çıkardı. İşte biz Yusuf için böyle bir plan düzenledik. (Yoksa) hükümdarın dininde (yürürlükteki kanuna göre) kardeşini (yanında) alıko-yamazdı." (12/76)

Rahmetli Mevdudi, Kur'an'da din kavramına yüklenen anlamların bir bütün oluşturduğunu ifade etmektedir:³

"Fakat biz, daha sonra Kur'an-ı Kerim'in bu kelimeyi kapsamlı bir terim olarak kullandığını, bu terimle her ne olursa olsun, kişinin yüksek bir otoriteye boyun eğdiği, itaatini ve uyulmasını kabul ettiği, hayatında kanun, kaide ve sınırları ile bağlı bulunduğu, kendisine itaat etmede büyüklük, mükafat ve derecelerde ilerleme umduğu, isyan halinde de zillet, aşağılık ve kötü sonuçtan korktuğu bir hayat nizamını kastettiğini görüyoruz."

Özet olarak din kelimesinin birinci anlamında yüksek otorite, üstün güç, insan yapısını bilen ve ona göre nasıl yaşaması gerektiğine ilişkin bilgileri, değerleri (dinin 2. ve 4. anlamı) bildiren, yol gösterici bir güç olmalıdır. İnsana sunulan bu ikrama karşı insan, bu yüksek otoriteye karşı kendisini borçlu hissetmeli, ona gereken saygıyı göstermeli, ona itaat ve ibadet etmelidir (dinin 3. anlamı). Kendisine sunulan reçeteye bağlı olarak yaşayıp hem bireysel hem de toplumsal bazda barışı ve düzeni sağlayacak bir toplum kurulmalıdır (dinin 5. anlamı). Kendisine verilen reçeteye uyduğunda ödüllendirilmeli aksi durumda da cezalandırılmalıdır (dinin 6. anlamı).

Dinleri Birbirinden Ayıran Temel Unsur ve İki Ana Din

İnsanın yeryüzünde nasıl yaşaması ve hangi değerlere göre hayatını tanzim etmesi gerektiğine ilişkin kaideleri, kuralları ve kanunları kimin vaaz edeceği, vaaz edilen bu nizamda insanın yetki ve sorumlulukları ve vaaz eden otoriteye karşı insanın sorumlulukları, bu dünya ile ölüm sonrası hayat arasındaki iliş-

kinin nasıl kurulacağı, otoriteden insana doğru yönelen ödül ve cezanın ne olacağı dinleri birbirinden ayıran temel unsurlardır. Özetle yukarıda ifade edilen 6 boyutta meydana gelen farklılaşmalar farklı dinlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Allah âlemlerin yaratıcısı ve rabbi, kanun ve hüküm koyucusu olarak insana uymaları gereken temel değerleri, kanuniyetleri, 'Allah'ın dini' adı ile bildirmiştir. İnsan ise buna uyup uymamakta serbest olup kendine Allah'ın dininin dışında başka bir din arayabilmektedir:

"Peki onlar, Allah'ın dininden başka bir din mi arıyorlar? Oysa göklerde ve yerde her ne varsa -istese de, istemese de- O'na teslim olmuştur ve O'na döndürülmektedirler." (3/83)

Görüldüğü gibi Musa'nın getirdiği din, sadece ibadeti içermemektedir. Din, sadece Allah ile kul arasında bir ibadet ilişkisinden ibaret değildir. Din, ibadetleri de içeren ve fakat hayatın bütünü tanzim eden bir hayat nizamıdır. Bundan dolayı Hz. Musa, tıpkı bugün yapılan suçlamalar gibi, bozguncu olarak suçlanmıştır.

Tevhid dininde Allah en yüksek otorite olup temel değerleri koymada hiçbir ortak kabul etmemektedir:

"Yoksa onların birtakım ortakları mı var ki Allah'ın izin vermediği şeyleri, dinden kendilerine teşri' ettikler (bir şeriat kıldılar)? Eğer o fasıl kelimesi olmasaydı, elbette aralarında hüküm (karar) verilir. Gerçekten zalimler için acıklı bir azap vardır." (42/21)

Burada Allah'ın kendi otoritesini paylaşmadığını görmekteyiz. Kur'an yapısı içerisinde insanoğlunun böyle bir otorite kullanımına kalkışması şirk olarak nitelendirilmektedir. Bu açıdan baktığımızda Allah'ın dininin dışındakilerin hepsi, şirk dinidir. Dolayısıyla ana eksen olarak iki farklı din vardır: Tevhid Dini (Allah'ın Dini=İslam), Şirk dini.

Kur'an'da Yunus suresinde bu iki farklı dinin varlığı, bunları birbirinden ayıran ana kriter ve insanların din seçimlerine bağlı olarak isimlendirilmeleri yapılmaktadır:

"De ki: Ey insanlar, eğer benim dinimden yana bir kuşku içindeyseniz, ben, sizin Allah'tan başka ibadet ettiklerinize ibadet etmiyorum, ancak ben, sizin hayatınıza son verecek olan Allah'a ibadet ederim. Ben, mü'minlerden olmakla emrolundum." (10/104)

Burada din kavramının birinci anlamında yer alan yüksek otorite ve hükümdarın Allah olduğu; üçüncü anlamı ile itaat ve teslimiyetin yalnızca ona yapılması gerektiği belirtilirken gizli olarak ölüm ötesi hatırlatılarak 6. anlama dikkat çekilmektedir. Bu dine tabi olanlar ise mümin olarak (5. anlam) isimlendirilmektedir.

İnsanoğlu yeryüzüne gönderilirken başıboş bırakılmamış, kurtuluş ve mutluluğu için fitratına uygun bir şekilde nasıl yaşaması ve nasıl davranması gerektiği kendisine bildirilmiştir. Hz. Âdem'le başlayan Hz. Muhammet'le son bulan peygamberler silsilesinin görevi de bu olmuştur.

Yunus 105 ve 106. ayetlerde ise, müminlerin muvahhid olarak Tevhid dinine yönelmeleri, müşriklerden olmamaları istenirken; Tevhid dininin dışındaki dinlere inanmanın, onu benimsemenin şirk olduğu ve müntesiplerinin de müşrik olarak adlandırıldığı görülmektedir:

"Ve: Bir muvahhid (hanif) olarak yüzünü dine doğru yönelt ve sakın müşriklerden olma. Sana yararı da zararı da olmayan Allah'tan başkalarına tapma. Eğer sen (bu emirlerin tersini) yapacak olursan, bu durumda muhakkak sen zulme sapanlardan olursun. (diye de emrolundum)." (10/105,106)

Yunus 108'e baktığımızda 104. ayette açıkça ifade edilmeyen bir nokta öne çekilerek, Allah'tan insanlığa gönderilen bilgiye vurgu yapılmaktadır. İnsanın kurtuluşu ve mutluluğu bu gelen bilgiye tabi olup olmamasına bağlıdır ve bu konudaki seçimde insan serbest bırakılmıştır:

"De ki: Ey insanlar, şüphesiz size Rabbinizden hak gelmiştir. Kim hidayete ulaşırsa, o, ancak kendi nefsi için hidayete ulaşmıştır. Kim de saparsa, o da, kendi aleyhine sapmıştır. Ben sizin üzerinizde bir vekil değilim." (1/108)

108. ayette bahsedilen hakkın ne olduğunun daha iyi anlaşılabilmesi için, Adem'le eşi yeryüzüne gönderilirken kendilerine verilen talimata bakmak yeterlidir.

"Dedik: İnin oradan hepiniz, sonra benden size ne zaman bir hidayetçi gelir de kim o hidayetçimin izince giderse onlara bir korku yoktur ve mahzun olacaklar onlar değildir" (2/038)

Görüldüğü gibi insanoğlu yeryüzüne gönderilirken başıboş bırakılmamış, kurtuluş ve mutluluğu için fitratına uygun bir şekilde nasıl yaşaması ve nasıl davranması gerektiği kendisine bildirilmiştir. Hz. Âdem'le başlayan Hz. Muhammet'le son bulan peygamberler silsilesinin görevi de bu olmuştur. İnsanın Allah'la, insanın kendisi ile, insanın nesillerle, ferdin ailesi ve toplumu ile ilişkilerinin Allah'tan gelen hidayet, vahyî bilgi çerçevesinde yeniden tanzim edilmesi sağlanmış; insanın öteki dünyadaki durumunun bu dünyaya bağlı olduğu hatırlatılarak kendisine burada çeki düzen vermesi sağlanmak istenmiştir. İşte bu Tevhid dinidir.

Tevhid dini, insanı olumlu ve olumsuz yönleri ve ölüm sonrasındaki ödül ve ceza sistemini de göz önüne alarak bir bütün olarak almakta, hayatı ona göre tanzim etmektedir. Bu anlamı ile Tevhid dini insan fitratının bir yansımasıdır:

"O halde (ey Peygamber ve Peygamber'e uyanlar) yüzünü samimiyetle ve tamamen bu dine çevir, Allah'ın fitratına çevir ki O insanları bu fitrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez. İşte doğru din (budur) fakat insanların çoğu bilmezler." (30/30)

Yukarıdaki incelemelerden anlaşılacağı gibi dinleri birbirinden ayıran ana kriter, dinin 6 anlamında da etkili olan bilginin ne olduğu, nereden ve nasıl elde edileceğidir. Tevhid dininde bu bilgi, vahyi bilgi olup Allah'tan insanlara hidayetçiler aracılığıyla gönderilmektedir. Bu bilgi insanlık için gerekli olan ana değerleri içerir, ana frekansları verir; peygamberler ise bunları yorumlar, uygular ve gerekli olduğunda diğer bileşenleri de ortaya koyar. Peygamberler ana değerler etrafında bir zihniyet, bir anlama ve değerlendirme ve yorumlama sistemi geliştirir. Bu sistem, zamanı, zemini ve içinde bulunulan koşulları ana değerlerle birlikte ele alır. Kendi içinde bir bütündür. Alimler, bu sistemi zaman, zemin ve koşul-

ları da göz önüne alarak geliştirir, zenginleştirir. Bu noktada akıl, deney ve gözlem için içerisine girer. İçtihat da bundan başka bir şey değildir.

Şirk dininde vahiy bilgisi ya yoktur ya da parçalanmış olarak vardır. Bütünlük kaybolmuştur. Şirk dinindeki bilgi, genelde, yalnızca insan aklına, deney ve gözleme dayandığından, izafi olduğundan, insanı ve hayatı bir bütün olarak kuşatamadığından dolayı insanın mutluluğu için gerekli optimal bilgiyi üretmemektedir. Ana değerlerden yoksun olduğu ve zamanın belli bir anı için üretilen bilgiye dayandığından dolayı yaşamın bir adım sonrasında nasıl bir sonuç doğuracağı görülememektedir. Bundan dolayı bugün ak dediğine yarın kara diyebilmektedir. Bundan dolayı insanı bunalıma sürüklemektedir. Batı'nın bugünkü bunalımının temelinde bu vardır. Fukuyama'nın *Büyük Çözülme* kitabında ele alıp işlediği konu da budur.

Gerçek anlamda dindar, dini 6 boyuttaki bütünlükte anlayan dinin bağlılarıdır. Dindarlık, inanma, idrak etme, inandığını yaşama ve yaşatma halidir. Pratikte dindar kelimesi, Tevhid dinine has bir kavram olarak kabul edilip kullanılmaktadır. Şirk dini mensupları için kullanılan 'iyi gâvur' ya da 'iyi kâfir', Tevhid dinindeki dindara tekabül etmektedir.

Tevhid dinine mensup olanların tümünün aynı şuur düzeyinde olduğu ifade edilmemektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu farklılığa dikkat çekmekte, Tevhid dini mensuplarını dini 6 boyutta idrak etme durumuna bağlı olarak Müslim, Mümin, Ebrar, Salih, Muttaki, Muhsin, Şahit gibi nitelendirmelere tabi tutmaktadır. Gerek Tevhid dininin 6 boyutlu uzayı ve gerekse Müslim, Mümin, Ebrar, Salih, Muttaki, Muhsin, Şahit kavramlarını ele alıp incelemek bir başka çalışmanın konusudur.

Dünyevileşme

İnsanoğlunun yaşamında anne karnında, bu dünyada, berzahta (kabirde) ve öte dünyada olmak üzere dört evre söz konusudur. Yaratıcı, âlemlerin Rabbi olan Allah, anne karnı ve kabir evreleri ile ilgili yeterli bir bilgilendirme yapmamış olmasına karşılık; insanoğlunun, Âdem'in çocuklarının, bu dünyadaki hayatları ve Ahiret'te yaşayacakları hayatla ilgili çok fazla bilgilendirme yapmıştır. Bu bilgilerde bu dünyada yaşanan hayatla öteki dünyada yaşanacak olan hayat arasında sıkı bir bağ kurulduğu ve bu dünyada seçi-

len yaşam tarzına bağlı olarak ötede ya cennette ya da cehennemde yaşanacak olan bir hayatın var olduğu görülmektedir. Bu dünyada (arzda) yaşanacak hayatın şekillenmesi, tutulacak hayat tarzı konusunda ve bizzat Kur'an'da geçen 'dünya hayatı' kavramı konusunda bir kafa karışıklığı yaşanmaktadır. Yer küredeki hayatla 'dünya hayatı' deyimini ifade edilen hayat genelde özdeş olarak kullanılmamaktadır. Gerek Kur'an ve gerekse hadisler, 'dünya hayatı' denilen bir yaşam tarzından bahsederler. Genelde bu hayat tarzı, olumlu değildir. Olumsuzluk içeren bu hayat tarzı, Allah'ın insanlara kurtuluşa ermeleri ve mutlu olmaları için emrettiği hayat tarzından bir sapmadır. Bu sapmanın en alt basamağı dünyevileşmedir. Bunu, sekülerleşme ve laikleşme takip eder. Daha açık bir deyişle sapma piramidinin en altında dünyevileşme en üstünde de laikleşme vardır. Bu açıdan her dünyevileşme, sekülerleşme ve laikleşme değildir. Ancak her sekülerleşme ve laikleşme, dünyevileşmedir. Burada, Müslümanların zihin dünyasında meydana gelen bir kırılma olarak dünyevileşme konusunda kavramsal bir analiz yapılacaktır.

Bu sapmanın en alt basamağı dünyevileşmedir. Bunu, sekülerleşme ve laikleşme takip eder. Daha açık bir deyişle sapma piramidinin en altında dünyevileşme en üstünde de laikleşme vardır.

Dünyevileşmenin anlaşılabilmesi için bazı kavramların anlamları ve aralarındaki ilişkinin ne olduğunun iyi anlaşılması gerekmektedir. Konumuz açısından bu kavramlar, 'dünya', 'hayat', 'arz', 'dünya hayatı', hubb (sevgi) ve şehvet kavramlarıdır.

Dünya kavramı, kelimenin gelebileceği iki farklı kök göz önüne alınarak anlamlandırılmaktadır. Derin kavramsal tahlile girmeden bunları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:⁷⁻¹¹

1. Yakın/kısa hayat; bu anlamda dünya kelimesi, 'dünuvv' kökünden gelmektedir.
2. Çok düşük, basit, alçak, değersiz, ölümlü; bu anlamda dünya kelimesi, denaet' kökünden gelmektedir.

Yukarıdaki anlamlardan hangisi olursa olsun dünya kelimesi sıfat olan bir kelimedir. Kur'an'da 115 ci-

varında yerde geçmekte ve %90'dan fazlasıyla **hayat** kelimesi ile birlikte, 'el-hayâtü'd-dünyâ' şeklinde kullanılmaktadır.⁸⁻¹¹

Kur'anî terminolojide dünya kelimesine yüklenen gerek yakın, kısa ve gerekse çok düşük, basit, iğreti, değersiz ve ölümlü manaları, daima bir referansa göre yapılmaktadır. Dünya neye göre kısa, yakın; neye göre alçak, basit, değersiz ve ölümlü olmaktadır? Dünya kavramının bünyesinde barındırdığı bu izafiliğe, göreceliğe, dikkat etmek gerekmektedir.

Bu anlamlara sahip olan dünya kelimesi zamanla anlam kaymasına uğrayarak coğrafi anlamdaki yer küre manasında kullanılmaya başlanmıştır. Kur'an'da coğrafi anlamda ve jeolojik özellikler taşıyan ve yer-küre/yeryüzü anlamına gelen kelime arz kelimesidir. Arz kelimesiyle bir şeyin altı kast olunmaktadır. Ayrıca arz kelimesi sunmak, arz etmek anlamına da gelmektedir.⁸⁻¹⁰ Kur'an'a göre arz, Allah'ın ayetleri ile dolu olan, incelenmesi gereken bir varlıktır. Bu bakımdan arz, yerküre kötü, değersiz ve anlamsız

Her iki kavramın birbirine denk bir şekilde kullanılması, kavramlar arasında olan sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır. Dünya ve ahiret kavramları, ikizine bağlı 'çift kelime grubundan' olup aralarındaki 'çağrışım ilişkisi', 'karşıtlık ilişkisidir'.

değildir. Tam tersine insanları Allah'a götürecek delillerle, ayetlerle dolu bir kitap olup bunları insanlara arz etmektedir. Bu bilgileri bize arz etmekle, bize yol göstermekte ve Allah'a yakınlaşmak için gerekli psikolojik atmosferi meydana getirmektedir. İnsana aczini ve bilgisizliğini göstermekte, mütevazılığa davet etmektedir. Bizim anlayamadığımız ve bilemediğimiz bir anlam ve boyutta arz, Allah'a ibadet etmektedir. Bu boyutu ile de gizem, sır dolu ve değerlidir; kıymetsiz, adi, kötü ve basit değildir.

Ahiret kelimesi, genel olarak 'Öte'de olan; 'burada ve şimdi olmayan, ama burası ve şimdinin götürmesi gereken şey', 'sonra, sonradan gelen, daha sonra olacak olan', 'içinde bulunduğumuz anın ardından gelen zaman ve içinde bulunduğumuz boyutun üstündeki boyut' anlamına gelmektedir⁷⁻¹⁰. Kur'an ahi-

ret kelimesini özel anlamda 'son hesap günü', 'ölümünden sonra gelen hayat' anlamında kullanılmaktadır.¹⁰

Gerek dünya ve gerekse ahiret kelimeleri, Kur'an'da yaklaşık 115 yerde geçer. Her iki kavramın birbirine denk bir şekilde kullanılması, kavramlar arasında olan sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır. Dünya ve ahiret kavramları, ikizine bağlı 'çift kelime grubundan' olup aralarındaki 'çağrışım ilişkisi', 'karşıtlık ilişkisidir'. Dünya dendiği zaman Müslümanın kafasında karşıtı olan ahiret canlanmaktadır. İslam'da tüm değerlendirmeler dünya ve ahiretin birlikteliğinin oluşturduğu ikilem üzerine oturtulmuştur. Referans olarak, nihai ve kaçınılmaz olarak varılacak olan ve ebedi olan ahiret alınmıştır. Bu açıdan dünya kelimesindeki yakınlık anlamı, hali hazırda içerisinde yaşadığımızdan ahirete göre bize *daha yakın* olma bağlamındadır. Yaşadığımız âna göre ahiret daha uzaktır. Dolayısıyla bu anlam boyutu ile dünya yakın, kısa, sonlu ve önce olan; ahiret ise uzak, uzun, ebedi ve sonra olandır. Keza dünya kelimesindeki 'çok düşük, basit, alçak, değersiz, ölümlü' anlamları ise gene ahirete göredir. Demek ki dünya ahiret ilişkisi, zaman ve değerler açısından yapılmaktadır.

Konumuzla bağlantılı bir başka kelime hayattır. Genel olarak 'hayat, ölümün zıddı olarak, canlılık, zindelik, yaşamak ve yaşam sürmek' gibi anlamlara gelmektedir'.⁹ Hayat kelimesi birçok kavramla birlikte kullanılmaktadır. Konumuz açısından en önemli olanı, dünya ile birlikte "*el-hayâtü'd-dünyâ*" şeklindeki kullanımınıdır. Burada dünya, hayat kelimesini nitelendiren, ona boyut, çerçeve çizen durumundadır.

Dünya Hayatı (*el-hayâtü'd-dünyâ*)

İslam'ın dünya görüşüne göre yer küre ve insan boş bir amaç için yaratılmış değildir ve yerküre ile insan bütüncül bir sistem oluşturur. İnsanın doğa dediğimiz arza karşı sorumlulukları vardır. İnsan yeryüzüne gönderilip başıboş bırakılan bir varlık değildir. İnsanın yerküredeki hayatı, bu dört evreli yaşam zincirinde ahiret hayatı için bir deneme ve bir imtihan olarak seçilmiştir:

"O, amel (davranış ve eylem) bakımından hanginizin daha iyi (ve güzel) olacağını denemek için ölmü ve hayatı yarattı." (67/2. Bak: 76/2, 18/7)

Bir deneme ve imtihan yeri olarak seçilmiş olan bu dünyada insanın yapacağı davranışlara göre öte dün-

yada yaşayacağı iki farklı hayat söz konusudur. Biri cennette olan öteki de cehennemde olandır. Bu dünyada zerre miktarınca da olsa yapılan her şeyin, öte dünyada ödül veya ceza olarak bir karşılığı vardır:

“De ki: Dünyanın metaı azdır, ahiret ise muttakiler için daha hayırlıdır ve siz bir hurma çekirdeğindeki ipince bir iplik kadar bile haksızlığa uğratılmayacakmışınız.” (4/77. Bak: 102/8, 16/29-30)

Yeryüzündeki hayatla ahiret hayatı arasında böyle bir ilişkinin varlığını göz önüne alarak dünya hayatı (el-hayâtü'd-dünyâ) kavramının anlam boyutlarını inceleyebiliriz.

Dünya Hayatının Birinci Anlam Boyutu: Bir Uyarı

Kur'an'da, “el-hayâtü'd-dünyâ” tabiri, birbiri ile bağlantılı birbirinin devamı mahiyetinde olan iki anlam boyutunda kullanıldığını söyleyebiliriz.

Birincisi, dünya kelimesinin yukarıda ifade olunan iki anlam alanı göz önüne alındığında, Kur'an'da geçen “el-hayâtü'd-dünyâ” tabirinin, ahiret hayatı referans alınarak, zaman açısından “yakın/kısa hayat”; değer açısından, ise, “alçak/değersiz hayat” anlamına geldiği söylenebilir. Arzdaki hayatı zaman açısından gelip geçici, kısa ömürlü; değer açısından önemsiz, değersiz olarak değerlendirir. Bunun için kullanılan iki kavram, ‘metâ’ ve ‘araz’dır.⁹ Bu iki kavramın kullanıldığı Kur'an ayetlerindeki mesaj, dört evreli hayat zincirinde yerküredeki hayatın geçiciliğine, kısa ömürlü oluşuna dikkat ederek dünyadaki nimetlere dalıp öte boyutunu unutmamaktır.

Kuran, dünya hayatını birinci anlam boyutu ile konu ederken insanların dikkatlerini belli noktalara yoğunlaştırmak ister. Bunları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

Dünya hayatı kısa olup çabucak geçer (20/103-104, 30/55, 79/46).

Dünya hayatının nimetleri geçici olup tükenir (20/131, 16/96).

Dünya hayatı aldatıcı bir metadır (28/60, 42/36, 3/185, 40/39).

Dünya hayatı bir oyun ve eğlencedir (6/32, 29/64, 47/36).

Dünya hayatının bu şekilde değerlendirilmesi ile yapılmak istenen, insanların ‘Öte Dünya’yı unutup bu hayatın cazibesine kapılarak yanlış bir hayat tarzını

benimsemelerini engellemektir. Uyarılar hep bu istikametlidir:

“Ey insanlar, hiç şüphesiz Allah'ın va'di haktır, öyleyse dünya hayatı sizi aldatmasın ve aldatıcı(lar) da, sizi Allah ile (Allah'ın adını kullanarak) aldatmasın.” (35/5)

Dünya hayatı kavramının birinci anlam boyutu ile ilgili dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta arzadaki hayatın doğası, yapısı itibarıyla kötü, zararlı olmadığıdır. İslam, Allah'ın insanlar için yaratmış olduğu bu dünyadaki nimetlerin kötü, anlamsız ve tehlikeli olduğunu, bunlardan el etek çekip tamamen inzivaya çekilmesi gerektiğini söylememektedir:

“Ey Ademoğulları, her mescid yanında ziynetlerinizi takın. Yiyecek için ve israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez. De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti ve temiz rızıkları kim haram kalmıştır? De ki: Bunlar, dünya hayatında iman edenler içindir, kıyamet günü ise yalnızca onlarındır. Bilen bir topluluk için ayetleri böyle birer birer açıklarız.”(7/31-32)

Bir deneme ve imtihan yeri olarak seçilmiş olan bu dünyada insanın yapacağı davranışlara göre öte dünyada yaşayacağı iki farklı hayat söz konusudur. Biri cennette olan öteki de cehennemde olandır. Bu dünyada zerre miktarınca da olsa yapılan her şeyin, öte dünyada ödül veya ceza olarak bir karşılığı vardır.

Kur'an, insanlar için yaratılmış dünya nimetlerine karşı insanların zaaf göstermesine dikkat çekmekte ve uyarmaktadır. İnsanın yapısındaki bu boyuta vurgu yapmaktadır:

“Kadınlara, oğullara, kantar kantar yığılmış altın ve gümüşe, salma güzel atlara, hayvanlara ve ekinlere duyulan tutkulu şehvet insanlara 'süslü ve çekici' kılındı. Bunlar, dünya hayatının metadır. Asıl varılacak güzel yer Allah katında olandır.” (3/14. Bak. 18/46)

Ancak bu kadar cazip ve çekici olan bu nimetlerden daha hayırlı ve daha kalıcı olanların var olduğu, bunların da ahiret hayatında bulunduğu belirtilerek,

insanın kendisini bu dünya hayatına kaptırıp geleceğini karartacak yaşantı içerisine girmemesi için uyarılmaktadır:

“De ki: Size bundan daha hayırlı olanı bildireyim mi? Korkup sakınanlar için Rablerinin katında, içinde temelli kalacakları, altından ırmaklar akan cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır. Allah, kulları hakkıyla görendir.” (3/15)

Bütün bu ayetlerde ortaya konan gerçek, kötü olan, değersiz olan yeryüzü, arz anlamındaki dünyadaki hayatın bizzat kendisi değil; kötü olan, Allah'tan uzaklaştıran sefahat ve çirkinlik dolu 'Öte'yi yok varsayan bir hayat tarzıdır. Bu boyutu ile dünya hayatının birinci anlam boyutu, tehlikeye dikkat çeken bir trafik levhasıdır. Bu yolun sonu tehlikeli anlamındadır.

Dünya Hayatının İkinci Anlam Boyutu: Bir Hayat Tarzı

Bu anlam boyutu, yerkürede ahiret hayatını ve vahyî bilgiyi göz önüne almayan, insanın heva ve hevesine dayalı ve insanı cehenneme götürecektir olan kötü, değersiz, yararsız ve insan için zararlı yaşam tarzı ve biçimi anlamındadır. Bu boyutu ile “el-hayâtü'd-dünyâ” kavramı, Allah'ı ve ahiret hayatını önemsemeyen, unutan ve/veya ret eden insanların bu dünyada hevalarına dayalı bir değer sistemine göre inşa ettikleri bir hayat tarzı anlamına gelmektedir:

Ahiret hayatını inkâr edenler için sadece bu dünya vardır, ölümden sonra herhangi bir hayat yoktur. Dolayısıyla bu anı, şimdiki yaşamalıyız. Olmayan bir dünya için bu dünyadaki hayatı sınırlandırmamalıyız.

“Bizimle karşılaşmayı ummayanlar, dünya hayatına razı olanlar ve bununla tatmin olanlar ve bizim ayetlerimizden habersiz olanlar; işte bunların, kazanmakta olduklarından dolayı barınma yerleri ateştir.” (10/7-8)

Allah'a ve ahiret hayatına bakış itibarıyla 3 grup insandan söz edebiliriz: 1- Allah'ı ve ahiret hayatını inkâr edenler. 2- Allah'ı ve ahiret hayatını unutanlar.

3- Allah'ı ve ahiret hayatını önemsemeyenler. Bu, 3 farklı insan unsuruna göre 3 farklı dünya hayatı te-lakkisi olabileceği anlamına gelmektedir.

Allah'ı ve Ahiret Hayatını İnkâr edenler İçin Dünya Hayatı

Ahiret hayatını inkâr edenler için sadece bu dünya vardır, ölümden sonra herhangi bir hayat yoktur. Dolayısıyla bu anı, şimdiki yaşamalıyız. Olmayan bir dünya için bu dünyadaki hayatı sınırlandırmamalıyız:

“Onlar dediler ki: «Bu dünya hayatımızdan başkası yoktur. Ve bizler diriltilecek değiliz.» (6/29, 23/33)

“O, siz öldüğünüz, toprak ve kemik haline geldiğiniz zaman, sizin mutlaka (yeniden diriltilip) çıkarılacağını mı vaadediyor? Vaad edildiğiniz şey ne kadar uzak, hem de ne kadar uzak. O (bütün gerçek), bizim yalnızca (yaşamakta olduğumuz bu) dünya hayatımızdan ibarettir; ölürüz ve yaşarız, biz diriltilecekler değiliz.” (23/35-37, 45/24, 32, 46/17)

Allah'ı ve ahireti inkâr edenler, vahyî bilginin getirdiği değer sistemlerini ret ederek kendi hevalarının öngördüğü değerlere göre bir hayat tarzı inşa etmişlerdir:

“Hayır, küfre sapanlara kendi hileli düzenleri süslü çekici gösterilmiştir ve onlar (doğru) yoldan alıkonmuşlardır. Allah, kimi saptırırsa, artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur.” (13/33)

Allah'ı ve ahiret hayatını inkâr edenler bütün güzelliklerini bu dünyada tüketmişlerdir:

“Küfredenler ateşe sunulacakları gün, (onlara şöyle denir:) Siz dünya hayatınızda bütün güzellikleriniz ve zevklerinizi tüketip yok ettiniz, onlarla yaşayıp zevk sürdünüz. İşte yeryüzünde haksız yere büyülenmeniz (istikbârınız) ve fasıklıkta bulunmanızdan dolayı, bugün alçaltıcı bir azap ile cezalandırılacaksınız.” (46/20)

Allah'ı ve Ahiret Hayatını Unutanların Dünya Hayatı

Bu grup Allah'ı ve ahiret hayatını inkâr etmemektedir. Ancak gündemlerinde ne Allah ne de ahiret hayatı vardır. Dolayısıyla da günlük yaşantıları etkilenmez. Ahiret hayatını tamamen unutmuşlardır:

“Denildi ki: «Bugününüzle karşılaşmayı unuttuğunuz gibi, biz de sizi bugün unutupuz. Barınma yeriniz ateştir. Ve sizin için hiçbir yardımcı yoktur.»

«Bunun nedeni de şudur: Çünkü siz Allah'ın ayetlerini alay konusu edindiniz; dünya hayatı da sizi aldatı.» Böylece ne oradan (ateşten) çıkarılırlar, ne de (Allah'tan) hoşnutluk dilekleri kabul edilir.” (45/34-35 bak: 7/51)

Dünya Hayatını Ahirete Göre Daha Sevimli Bulup Dünyaya Dalanlar

Bunlar, Allah'ı ve ahiret hayatını inkâr etmeyip dünyanın süsüne, cazibesine kendisini kaptırıp ahiret hayatına karşı önemsizmiş gibi davranırlar:

“Onların ardından yerlerine kitaba mirasçı olan birtakım 'kötü kimseler' geçti. (Bunlar) Şu değersiz olan (dünya)nın geçici yararını alıyor ve: «Yakında başlanacağız» diyorlar. Bunun benzeri bir yarar gelince onu da alıyorlar. Kendilerinden Allah'a karşı hakkı söylemekten başka bir şeyi söylemeyeceklerine ilişkin Kitap sözü alınmamış mıydı? Oysa içinde olanı da okudular. (Allah'tan) Korkanlar için ahiret yurdu daha hayırlıdır. Hâlâ akıl erdirmeyecek misiniz?” (7/169)

“Sizden önceki (münafıklar ve kâfirler) gibi. Onlar sizden kuvvet bakımından daha güçlü, mal ve çocuklar bakımından daha çoktular. Onlar kendi paylarıyla yararlanmaya baktular; siz de, sizden öncekilerin kendi paylarıyla yararlanmaya kalkışmaları gibi, kendi paylarınızla yararlanmaya baktınız ve siz de (dünya ve zevke) dalanlar gibi daldınız. İşte onların dünyada ahirette bütün yapıp-ettikleri (amelleri) boşa çıkmıştır ve işte onlar kayba uğrayanlardır.” (9/69, 16/107, 18/28, 14/3)

Dünya Hayatının Anlam Boyutlarının Oluşturduğu Bütünlük

İslam'ın inşa ettiği dünya görüşünde, kendi içerisinde bütünlüğü olan, her alt birimin birbiri ile karmaşık etkileşim ağı var olarak bütünü oluşturan bir sistem yaklaşımı vardır. Dolayısıyla İslam'ı bir konu, bu bütünlük içerisinde ele alınmadığı zaman ortaya tezat varmış gibi bir görüntü çıkmaktadır. Tezat sistemin yapısında değil, tezat sistemi bir bütün olarak göremeyip ayrıntıda kaybolmada ve boğulmadadır. İslam, insanı değerlendirip yönlendirirken birbirinin devamı ve birbiri ile bağlantılı insanın dört evresini birlikte ele alır. İslam, ahiretteki hayatı referans alarak insanın dünya hayatına yön ve şekil vermek ister. Bu dünyanın zaman ve değerler açısından yorumlanması, ahiret hayatında karşılaşılabilecek durumlara göre yapılmaktadır.

Dünya hayatına yüklenen birinci boyuttaki anlamla ikinci boyuttaki anlam birbirini ret eden ya da birbiri ile tezatlı olan anlamlar değildir. Birinci boyuttaki anlamlandırmaya önem verilmeyip tedbir alınmadığı anda varılacak olan ikinci boyut olmaktadır. Birinci boyut mayınlı araziye giden yolları gösteren uyarı levhasıdır. İkinci boyut, mayınlı arazinin bizzat kendisidir.

Hayat, vahyî bilgiler ve de ahiret hayatı göz önüne alınarak tanzim edilmez.

Bu anlayışta sadece insan akli vardır.

Bu öngörülen hayat tarzı seküler/laik bir hayat tarzıdır. Onun için bizim dünyevileşme dediğimiz kavramla sekülerleşme ve laikleşme denilen kavramlar arasında ciddi muhteva farkı vardır.

İnsanın böyle bir uyarıya ihtiyacı vardır. Çünkü bünyesinde barındırdığı ve insan üzerine birbirine zıt istikametlerde etki etme gücüne sahip iki karar mekanizması vardır. İşte İslam'da insana yapılan tüm hitaplar, onda var olan birbiri ile kavgalı, çekişmeli, adeta insanı bir gerilim atmosferinde tutan birbirine zıt ve fakat her ikisinde de gerek olumlu yönde gerekse olumsuz yönde değişme istidadı olan iki farklı yapısı, insanın iyilik cephesi ve kötülük cephesi, göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Kaba yaklaşımla iyilik cephesinin merkezi olarak kalbini, kötülük cephesinin merkezi olarak da nefsinin alabiliriz. Bu iki merkez, insan davranış ve düşüncelerini şekillendiren ve yönlendiren iki karar mekanizması olarak ele alınabilir. Bunların insan iradesi üzerine uyguladıkları kuvvetlerin bileşkesi, insanın davranışlarını şekillendirir. Bileşke kuvvetin durumuna bağlı olarak ya tamamen olumlu ya tamamen olumsuz ya da gelgitler yaşayan tezatlı bir insan ortaya çıkar. Bu iki karar mekanizmasının insan üzerine etki eden bileşke kuvvetinin şekillenmesine etkide bulunan iki özellik vardır. Bunlar insan yapısında var olan sevgi ve şehvet özellikleridir. Şehvet ve sevgi (Hubb) kelimeleri birlikte Ali İmran 14'de kullanılmaktadır:

“Kadınlara, oğullara, kantar kantar yığılmış altın ve gümüşe, salma güzel atlara, hayvanlara ve ekin-

lere duyulan tutkulu şehvet, insanlara 'süslü ve çekici' kılındı. Bunlar, dünya hayatının metaıdır. Asıl varılacak güzel yer Allah katında olındır." (3/14)

Burada insanın yapısal özelliğine dikkat çekilmektedir. Sayılan varlıklara yöneltilen aşırı sevgi ve duyulan şehvet, insan yapısında var olan birer özelliktir. Bu gerçek ret edilmiyor, tam tersine bu noktaya vurgu yapılıyor. Ancak bu sevgi ve şehvetin tehlikeli bir boyutu da olduğu, 'Bunlar, dünya hayatının metaıdır.' denerek belirtiliyor. Dolayısıyla burada sevgi ve şehvetin iki boyutunun olduğu ortaya konulmaktadır.

Birinci boyut, meşru olan şehvettir. Bu, neslin devamını ve karşı cinslerin sükûnet bulup durulmasını sağlar. Erkek ve kadının evliliğiyle meşruiyet kazanır. 'Şehveti normal ölçüler içerisinde tutmaya iffet denmiştir.'⁴ Ali İmran 14'de kadın haricinde geçen diğer varlıklara karşı yöneltilen şehvet normal sevgi boyutuna çekilen şehvettir.

Sekülerleşme, dinin günlük hayattaki etkisini ve yerini mümkün olduğunca yok etmeye çalışır. Nitekim Peter Berger, sekülerleşmeyi hayatın tamamının dinin etkisinden kurtarılması olarak tanımlamaktadır.

İkinci boyut, gayri meşru olan zararlı, tehlikeli şehvettir. Bu şehvet şekli, neslin devamını gözetmeyen, cinslerin insan fitratının ve toplumun zararına kendilerini tatmin etme halidir. Gayri meşru şehvetin tezahür şekli, zina ve eşcinselliktir. (7/81, 27/55). Ayrıca Ali İmran 14'de geçen diğer varlıklara, tapınma düzeyinde, ihtirasla, haddi aşan bir bağlanma ve onları elde etme hali istenmemekte ve meşru görülmemektedir. Bunlar şehvetlerine kapılıp gidenler olarak eleştirilmektedir (19/59). Şehvetlerine kapılıp gidenlerin insanları saptırmak istediği Kur'an'ın önemli uyarılarından biridir (4/27).

Sevgi kelimesi, kişinin hayırlı gördüğü veya sandığı şeyi istemesi olduğuna göre ortaya bir sorun çıkmaktadır. O da, insan hayatının dört evresi arasında kurulmuş olan, birbirini etkileyen karmaşık ilişkide; insan, nihai kurtuluşu ve mutluluğu için neyi, ne ka-

dar ve nasıl sevmeli ve bağlanmalıdır? Ayrıca ilahî planın bütünlüğünü göremeyen ve perdenin arkasına nüfuz edemeyen bir insanın, sevdiği, arzu ettiği ve şehvet duyduğu bir şeyin kendisi için yararlı mı yoksa zararlı mı olduğunu bilmesi anında görülebilecek bir olgu değildir:

"Olur ki hoşunuza gitmeyen bir şey, sizin için hayırlıdır ve olur ki sevdiğiniz şey de sizin için bir şerdir. Allah bilir de siz bilmezsiniz." (2/216)

Öyleyse insanı iyiye, güzele, doğruya götüreceği olan bilgi nasıl elde edilmelidir? İman edenler gerekli ana bilgilerin insanlara vahiyle bildirildiğine inanırlar. Dolayısıyla iman edenlere göre sevgi ve şehvet kelimelerinin meşruiyet sınırları, vahyî bilgiyle belirlenmiştir.

Sevgi ve şehvet kavramlarının insanın iki cephesi açısından farklı tezahür şekilleri söz konusudur. Nefsi emmare düzeyindeki bir nefis ve paslanmış, kirlenmiş, mühürlenmiş bir kalp, bu kavramların uç anlamlarını tercih etmektedir. Malı mülkü sevme değil mala, mülke tutku ve tapınma vardır. Tamahkârlık en uç noktadadır:

"Muhakkak o, mal sevgisinden dolayı (bencil ve cimri tutumunda) çok katıdır." (100/8). "Malı da bir yığılma tutkusu ve hırsıyla seviyorsunuz." (89/20, Bak: 79/37-39)

Buna karşılık mutmain olmuş bir nefis ile temiz bir kalp, gerek sevgi ve gerekse şehveti Yaratıcı tarafından tayin edilen hudutlar dairesinde tutar:

"Ve bilin ki Allah'ın Resülü içinizdedir. Eğer o, size birçok işlerde uysaydı, elbette sıkıntıya düşerdimiz. Ancak Allah, size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsleyip çekici kıldı ve size küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdi. İşte onlar, doğru yolu bulmuş (irşad) olanlardır." (49/7)

Sevgi ve şehvetin Allah'ın tayin ettiği meşru hudutlar içerisinde tutulup tutulmadığının geçerli ölçüsü hayatın pratiğidir. Bir şeye karşı duyulan sevginin tutkuya dönüşüp dönüşmemesi, ancak pratiğin içerisinde ondan fedakârlık yapıp yapmamakla anlaşılabilir. İnsanların mala mülke ve makama karşı duydukları sevginin tutkuya dönüşmemesi, ondan fedakârlık yapmakla mümkündür. Onun için İslam, zengininin malında fakirin hakkının olduğunu söyleyerek zekât, sadaka ve infakı emreder. Sevgi ve şehvetin tutkuya dönüşmesini bu yolla engellemek ister:

“Sevdiğiniz şeylerden infak edinceye kadar asla iyi-liğe erişemezsiniz. Her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir.” (3/92)

“Yüzlerinizi doğudan ve batıdan yana çevirmeniz iyilik değildir. Ama iyilik, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, Kitaba ve peygamberlere iman eden; ona olan sevgisine rağmen, malı yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, isteyip dilenene ve kölelere (özgürlükleri için) veren; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve ahitleştiklerinde ahitlerine vefa gösterenler ile zorda, hastalıkta ve savaşın kızıdığı zamanlarda (direnip) sabredenler(in tutum ve davranışdır). İşte bunlar, doğru olanlardır ve muttaki olanlar da bunlardır.” (2/177)

“Kendileri, ona karşı duydukları sevgiye rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.” (76/8)

Dünyevileşme, Sekülerleşme ve Laikleşme

Bu üç kavram arasında muhteva olarak farklılıklar vardır. Sekülerleşme Türkçe’ye dünyevileşme olarak aktarılmaktadır. Müslüman zihnindeki dünyevileşme ile Batılı zihindeki sekülerleşme aynı kapsamlı değildir. Bu ayrımın daha iyi anlaşılabilmesi için aşağıda verilecek olan dünyevileşme, sekülerleşme ve laikleşme kavramlarına dikkat edilmelidir.

Dünya hayatı kavramının birinci anlam boyutu; ahiret hayatında insana sunulacak nimetler referans alınarak bu dünyadakilerin oradakilere nazaran daha değersiz ve kısa ömürlü olduğu hatırlatılması ile insan nefsinin bu dünya nimetlerine olan sevgisinin tutkuya dönüşmesini engelleme amaçlıdır. Kalbi besleyen, destekleyen fakat nefsi arzulara gem vuran bir yaklaşım tarzıdır bu. Ebu Said el Harraz bunu çok güzel bir tarzda ifade etmektedir:

“Dünya, nefis ve onun arzularından ibarettir. Kul nefsin arzularını terk edince dünyayı terk etmiş olur. Görmez misin ki kul bazen elinde hiçbir şey olmadığı halde hırsı yüzünden dünyaperest olabilmektedir.”¹⁰

İşte bizim dünyevileşme olarak isimlendirdiğimiz zihinsel dalgalanma, dünya hayatı kavramının birinci anlam boyutunda meydana gelen kırılma ve sapma ile ikinci anlam boyutuna zemin hazırlayan bir geçiş sürecidir. Bu aşamada dünya sevgisi, dünya tutkusuna doğru yol alacak tarzda mecrasından çıkma eğilimindedir. Ahiret hayatı ne ret edilmekte ne

de tamamen unutulup önemsizmiş gibi davranılmaktadır. Referans alınmada unutkanlıklar baş göstermiş, duyarlık kaybı oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda dünyevileşme Müslümanın zihniyetinde bir med cezir halidir, bir kırılmadır. Gerek Uhut savaşında ve gerekse Huneyn savaşında yaşananlar birer dünyevileşme tezahürüdür.

Dünya hayatının ikinci anlam boyutu Allah’ın ve ahiret hayatının ret edildiği veya unutulduğu veya önemsiz kabul edildiği bir hayat tarzıdır. Bu hayat tarzında Allah’tan gelen bilgilere yer yoktur, önemli değildirler. Hayat, vahyî bilgiler ve de ahiret hayatı göz önüne alınarak tanzim edilmez. Bu anlayışta sadece insan aklı vardır. Bu öngörülen hayat tarzı seküler/laik bir hayat tarzıdır. Onun için bizim dünyevileşme dediğimiz kavramla sekülerleşme ve laikleşme denilen kavramlar arasında ciddi muhteva farkı vardır. Ancak dünyevileşme ile başlayan kırılmaya karşı tedbir alınmazsa bir sonraki adım sekülerleşme, daha sonraki adımı ise laikleşme olacaktır.

Bununla beraber sekülerizm ve laisizm ateizm değildir. Tüm laik ve sekülerler ateist değillerdir. Ancak ateistler laik ve sekülerdir. Bunlar dini ret etmiyorlar, ancak dine karşılar ve dinin, hayatın hiçbir alanında etkisinin olmasını istemiyorlar.

Samuel Johnson’ın sözlüğünde sekülerleşme, ilgili kavramlar şöyle açıklanmaktadır:

“Sekülerlik (secularity): Dikkatleri yalnızca bu dünyaya, bu dünyadaki şeylere yoğunlaştırma.

Sekülerleştirmek (secularize): Uhrevî/dinî olanı, gündelik hayattan uzaklaştırma.

Sekülerleşme (secularization): Sekülerleştirme eylemi. Dinin gündelik hayattaki etkisini ve yerini azaltma, sınırlama süreci.”¹²

Gerek sekülerleşme gerekse laikleşmede insanın bütün ilgisi ve dikkati, yalnız ve yalnız bu dünyaya çevrilmiştir. Şu an, yaşanan an önemlidir. Öteki dünya ya inkâr edilmiş ya unutulmuş ya da önemsiz bir hâle gelmiştir. Harvey Cox bu süreci şöyle tanımlamaktadır:

“İnsanların en temel ilgi ve yöneliminin bu dünyanın dışından/ötesinden ve üstünden, sadece ve sadece bu dünyaya yönelmesi hareketidir. Bu, bu dünyanın bağlı olduğu mitik, metafizik ve dinî her çeşit dualizmden (iki dünya) arındırılmasını içermektedir. Bunun nihai anlamı ise, bütün hastalıkları ve günahlarıyla, bütün sağlık ve umutlarıyla sadece yeryüzü alanını kemaliyle ciddiye almaktır.”¹³

Sekülerleşme, dinin günlük hayattaki etkisini ve yerini mümkün olduğunca yok etmeye çalışır. Nitekim Peter Berger, sekülerleşmeyi hayatın tamamının dinin etkisinden kurtarılması olarak tanımlamaktadır:

Laisizm, sekülerizme nazaran, dine karşı tutumu daha sert ve katıdır. Ateizme daha meyilli, zaman zaman da ateizm özellikleri göstermektedir. Katolik dünyevileşmesidir. Sekülerizm, Protestan dünyevileşmesi olup ateizme daha uzak ve dine karşı daha mutedildir.

“Mamafih kültür ve sembollerden bahsettiğimizde sekülerizasyonun toplumsal, yapısal bir süreçten daha fazla bir şey olduğunu kastediyoruz. Sanat, felsefe ve edebiyatta dinî içeriklerin kayboluşu ve hepsinden önemlisi bilimin dünyada özerk ve tamamen seküler bir yöntem olarak yükselişinde gözleendiği gibi o, kültürel ve düşünsel bir hayatın tamamını etkisi altına alır. Bununla kalsa iyi, burada sekülerizasyonun aynı zamanda öznel bir yanının da bulunduğu ima edilmektedir. Nasıl ki toplum ve kültürün sekülerizasyonundan bahsediyorsak, aynı şekilde bilincin sekülerizasyonundan da bahsedebiliriz. Yalnız bir şekilde ifade edecek olursak, bu, modern Batı'nın dinî açıklamalarından yararlanmaksızın dünyayı ve kendi öz yaşamlarını yorumlayan gittikçe artan sayıda bireyler ürettiği anlamına gelir.”¹³

Yukarıdaki ifadelerle bakıldığında gerek sekülerizasyonda ve gerekse laisizmde varlık teorisi, bilgi teorisi ve değer teorisi açılarından dine açılmış bir savaş olduğunu görüyoruz. Her ikisinde de Allah tamamen unutulmuş, insan ve dünya ile bütün irtibatı koparılıp atılmıştır. Vahyî bilgi fonksiyonsuzdur. Ahiret hayatı artık bırakın referans alınmayı, yok sayılmaktadır. Bütün bu ana kabullerin uzantısında

günlük yaşamda, sanatta, kültürde, eğitimde, dilde, bilimde, değerlerde, düşüncede, ekonomide, siyasette yönetimde ve devlet hayatında; kısaca günlük hayatın hiçbir yerinde dine ve dinî düşünceye yer yoktur. Bununla beraber sekülerizm ve laisizm ateizm değildir. Tüm laik ve sekülerler ateist değillerdir. Ancak ateistler laik ve sekülerdir. Bunlar dini ret etmiyorlar, ancak dine karşılar ve dinin, hayatın hiçbir alanında etkisinin olmasını istemiyorlar. Laisizm ile sekülerizm arasında dine karşı tavır almada farklılıklar vardır. Laisizm, sekülerizme nazaran, dine karşı tutumu daha sert ve katıdır. Ateizme daha meyilli, zaman zaman da ateizm özellikleri göstermektedir. Katolik dünyevileşmesidir. Sekülerizm, Protestan dünyevileşmesi olup ateizme daha uzak ve dine karşı daha mutedildir.¹⁴

“Eric S. Waterhouse: Sekülerizm ile din ilişkileri, birbirine hasım olmaktan ziyade karşılıklı olarak birbirine müdahale ettirmemek şeklinde tarif edilir. Teoloji bilinmeyen dünyayı profesyonelce yorumlar, sekülerizm ise bu dünyaya ve yorumuna karşı tamamen ilgisizdir.”

Sonuç

Bu çalışmada dindarlık ve dünyevileşme ile ilgili sadece kavramsal tabanda bir analiz yapılmıştır. Her iki kavram olması gereken konuma yerleştirilmedikçe gerek toplum kesimleri gerekse fertler arasında gerektiği gibi bir iletişimin kurulması mümkün değildir. Türkiye'nin ana sıkıntularından biri budur. Din, 6 ana boyutlu bir uzay, bir semantik alan tanımlar. Dinin bu şekilde anlaşılması, anlatılması ve yaşanması gerekir. Farklı tanımlamaları Kur'an'ın ve Sünnet'in kabul etmesi mümkün değildir. Gerek kesenlerden birinin inkar edilmesi ve gerekse eksenlere farklı anlamlar yüklenilmesi birer sapmadır. Sekülerleşme ve laikleşme böyle bir sapmadır.

Allah unutulmuş, vahyî bilgi ret edilmiştir (Dinin birinci ve ikinci boyutu). Dine ve dindara karşı tavır alış vardır. Ahiret hayatını (Dinin 6. boyutu) ya ret etme ya tamamen unutma yada önemsizmiş gibi kabullenme vardır. Dini çağrıştıracak her türlü sembole karşı bir duruş ve tahammülsüzlük vardır. Başörtüsü ile ilgili bir kaşık suda fırtına kopartılmasının sebebi budur. Bundan dolayı içki yasağına karşı çıkmaktadır (Dinin 2. ve 4. boyutu). Ümmet kelime-

sine (Dinin 5. boyutu) karşı gösterilen tepki bundandır. Dini sadece ibadet boyutu (Dinin 3. boyutu) ile tanımlayarak hayatta müdahale etmesine engel olmak istemektedirler.

Müslümanın zihin dünyasında med cezir hali olarak tanımladığımız dünyevileşme ne laikleşme ne de sekülerleşmedir. Geçici bir kalp kararıdır, baskın nefsi emmare halidir. Bu aşamada tedavisi kolaydır. Tedbir alınmadığı zaman sekülerleşme ve laikleşme aşamalarına geçilmesi kaçınılmazdır.

Günümüzde Müslümanları sekülerleştirmek ve laikleştirmek için, uluslararası projeler uygulanmaya çalışılmaktadır. Bunun için de Türkiye, model ülke olarak seçilmiştir. Dindarların bu süreci iyi okuması ve bu sürece karşı kesin tavır alması gerekmektedir:

“Şu halde sen, bizim zikrimize sırt çeviren ve dünya hayatından başkasını istemeyenden yüz çevir.” (53/29) ■

kaynaklar

¹ Meriç C., *Umrandan Uygarlığa*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1977, S: 95-120

² Kocatürk, U. *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, ATATÜRK Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2005, s.28, 327, 334

³ Mevdudi, *Kur'an'ın Dört Temel Terimi*, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1999, S:123-137

⁴ Attas N., *İslam ve Laizm*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002, S: 69-99

⁵ Öztürk Y.N., *Kur'an'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut, İstanbul, 1991 S: 86-92

⁶ Ünal A., *Kur'an'da Temel Kavramlar*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1990, 122-132

⁷ Ragıb el-İsfahanî, *Müfredat*, (Çeviri), Pınar Yayınları, İstanbul, 2008.

⁸ Altıntaş R., *Din ve Sekülerleşme*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005.

⁹ Öztürk M., 'Kur'an'ın Değer Sisteminde Dünya ve Dünyevi Hayatın Anlamı' Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: [2006], sayı: 16, ss. 65-86.

¹⁰ Öztürk, Y.N., *Kur'an'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut, İstanbul, 1991, s: 33, 96,193, 563.

¹¹ Ünal, A., *Kur'an'da Temel Kavramlar*, Beyan Yayınları, İstanbul,1990, s 244

¹² Kaplan Y., 'Seküler Aklın Ötesi', İslamiyat IV (2001), Sayı 3 S: 81-102.

¹³ Güler İ., "Dünyanın Başına Gelen Derin Sapkınlık: Dünyevileşme", İslamiyat IV (2001), Sayı 3, Sİ 35-58.

¹⁴ Hocaoğlu D., "Batı Tarzı Dünyevileşme: Laiklik ve Sekülerlik", Türkiye Günlüğü, Sayı 72 (2003), S: 115-151

